

ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕРНОТРЕЙДЕРІВ НА СВІТОВИХ РИНКАХ ЗЕРНА

© Седікова І.О., 2007

На сучасному етапі розвитку Україна активніше долучається до процесів, які відбуваються на світовому аграрному ринку. Процес глобалізації аграрного ринку стимулюється постійно зростаючим ринком збуту, зниженням експортних витрат. Залучення України в глобальні процеси, що відбуваються на світовому аграрному ринку, і необхідність вироблення концепції інтеграції зумовили вибір теми дослідження.

At the present stage of development Ukraine actively is included in processes which occur in the world(global) agrarian market. Process of globalization of the agrarian market is characterized by constantly growing commodity market, decrease (reduction) of export expenses. Involving of Ukraine in global processes which occur in the world (global) agrarian market, and necessity of development of the concept of integration have caused a choice those research.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна активніше долучається до процесів, які відбуваються на світовому ринку, і постає перед необхідністю координації своєї економічної і торговельної політики з тенденціями його розвитку. Досвід країн з ринковою економікою свідчить, що глобалізація – це не тільки результат, але і можливість розвитку. Стрімке економічне зростання деяких держав нерозривно пов'язане з цілеспрямованою політикою глобалізації їх ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини з навколишнім середовищем. В основі глобалізації знаходиться розвиток світових ринків товарів, послуг, праці, капіталу [1].

Основними рушійними силами глобалізації, на думку Д. Бауерсокса і Д. Клоса, провідних західних спеціалістів у галузі логістичного менеджменту, є:

- 1) тривале зростання світової економіки;
- 2) експансія найновіших технологій;
- 3) розвиток та інтеграція макрорегіональних господарських структур;
- 4) нові можливості для формування глобальних логістичних ланцюгів;
- 5) реалізація процедур дерегулювання, що проводяться багатьма країнами для прискорення і здешевлення просування матеріальних потоків [9].

Сьогодні на світовому ринку відбуваються зміни глобальної ринкової структури. У цьому аспекті можна відзначити такі процеси:

– процес глобалізації ринку, який відбувається у двох зустрічних напрямках. З одного боку, глобалізація відбувається у сфері пропозиції, з іншого – у сфері попиту.

Глобалізація у сфері пропозиції проявляється в інтеграції планування і співпраці підприємств на світовому ринку з метою протистояння іншим глобальним конкурентам. Натомість глобалізація конкуренції у сфері попиту проявляється в гомогенізації останнього. Прогресуючу гомогенізацію попиту можна продемонструвати на прикладі розвитку деяких товарних ринків, зокрема ринку державних закупівель, продуктів харчування швидкого приготування;

- процес інтеграції економік окремих країн у світову економіку;
- процес поляризації ринків, який виявляється в тому, що споживачі надають перевагу або якісній і дорогій продукції, або дешевій з прийнятним рівнем якості, ігноруючи при цьому товари середнього рівня за параметрами “ціна-якість”;

– процес дерегулювання ринків, який зумовлює реструктуризацію та зміну пріоритетів у різних галузях економіки та сферах суспільного життя. Наприклад, заходи щодо лібералізації автомобільного вантажного транспорту призвели до значних змін у новому розташуванні сил у сфері макрологістики [9, с. 122].

Тенденція макрологістичної глобалізації відображає, з одного боку, глобалізацію ринків збуту готової продукції, виробництва, постачання матеріальних ресурсів, робочої сили, капіталу, що характерні для великих транснаціональних корпорацій, з іншого боку – створення і розвиток глобальних міждержавних, транспортно-логістичних, телекомунікаційних та інших макрологістичних систем.

Під терміном “глобальна логістика” розуміють стратегію і тактику створення зазвичай сталих макрологістичних систем, що зв’язують бізнес-структури різних регіонів і країн світу на основі поділу праці, партнерства та кооперування у формі угод, договорів, загальних планів, які підтримуються на міждержавному рівні [7, 8]. Глобальна логістика відображає напрямок світової економіки, який характеризується рухом підприємництва від спеціалізації по окремих країнах і регіонах до макроорганізованого світового ринкового господарства.

Глобалізація зернового ринку являє собою витіснення великими підприємствами дрібних і середніх компаній, що працюють на зерновому ринку. Сьогодні зерновий ринок України поділили між собою великі іноземні компанії – “Нибулон”, “Гленкор” (Нідерланди), “Топфер Інтернешнл” (Німеччина), WJ Grain Ltd і “Каргилл Інтерпрайзис, Інк.” (США), які є світовими лідерами. Вони займаються як експортом, так і імпортом зернових культур. Компанії закупають товар у вітчизняних трейдерів, яких на сьогодні налічується близько сімсот. Потім представництва провідних світових зернових гігантів продають товар за рубіж. Вони ж цей товар і ввозять. Але в період падіння внутрішніх цін на зерно вітчизняним посередникам не вигідно його закуповувати. У цьому разі трейдери продають зерно безпосередньо борошномельним підприємствам і іншим споживачам [2].

Формуючи стратегію входження на світовий ринок сільськогосподарської сировини і продовольства та закріплення на ньому, Україна перебуває перед вибором: орієнтація на досвід країн з розвинутою економікою, країн Центральної і Східної Європи, або розробка самостійної позиції. Тут необхідно враховувати існуючі і потенційні конкурентні переваги країни на світовому ринку, встановлення чіткого балансу між сировинними експортно-імпортними потоками і потоками переробленої сировини й готової продукції. Важливо з’ясувати чи може Україна стати країною, у якій зерно здатне скласти конкурентну перевагу, і визначити перспективи її положення на світовому зерновому ринку.

Вступ України у світову систему сільськогосподарської торгівлі визначає актуальність вивчення досвіду країн, що порівняно недавно пройшли етап адаптації в межах цієї структури, дає можливість порівняльного аналізу механізмів і результатів різних стратегій.

Процес глобалізації аграрного ринку стимулюється постійно зростаючим ринком збуту, порівняною дешевизною факторів виробництва, зниженням експортних витрат і поступово втягує все більшу кількість країн. Саме неминучість залучення України в глобальні процеси, що відбуваються на світовому аграрному ринку, і необхідність вироблення концепції інтеграції зумовили вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті. Вивчення проблем формування і розвитку українського зернового ринку стало окремим напрямком досліджень вітчизняних економістів. Що ж стосується взаємодії світового ринку сільськогосподарської сировини і українського, то в економічній літературі не існує серйозних наукових розробок цієї проблематики. За винятком журнальних статей, ця тема зображає практично неопрацьоване коло економічних і політичних питань. Саме тому автор цього дослідження почав спробу проаналізувати і дати зразкові прогнози розвитку ринків сільськогосподарської сировини в їхній взаємодії.

Виклад основного матеріалу. У 2006/2007 маркетинговому році країни ЄС мають намір збільшити виробництво пшениці на 10 млн. тонн. Для України і Росії небезпечнішим виглядає збільшення виробництва і експорту пшениці Казахстаном. Річ у тому, що країни СНД вирощують

зернові низької якості, які на ринку конкурують тільки між собою. На міждержавному рівні вже неодноразово розглядали питання про те, щоб об'єднати експортні потужності держав і проводити спільну політику присутності на світовому ринку. Подібна тактика дозволила захопити перспективні ринки Північної Африки і Близького Сходу. У 2006 р. Росії і Україні на зерновому ринку оголосив „війну” Казахстан, що спробував зміцнитися на ринку. Казахстан планує активніше експортувати пшеницю. Експорт збільшиться з 2 до 4,5 млн. тонн. Казахстан має намір змінити вектор поставок, основна маса яких доводиться на країни СНД. Держава має намір активізувати східний і південний напрямки, почавши активно працювати з Іраном і Китаєм. Державна продовольча корпорація Казахстану у 2006 р. почала будівництво терміналу з відвантаження зернових в Азербайджані, а у 2007 р. інвестувати кошти в порти Ірану та Грузії. Подібні ініціативи пов'язані зі спробою вивести казахське зерно в Чорноморський регіон в обхід України і Росії [5].

Сьогодні багато інвесторів вкладають гроші у зернопереробну галузь, що є найперспективнішою. В Україну йдуть інвестиції з Аргентини, Лівії, Південної Кореї, з інших країн. Україна стала виходити на дорожчі ринки зерна. Зерно купують у країнах ЄС, державах Північної Африки, Близького Сходу.

У нагальний час частка імпорту країн Північної Африки і Близького Сходу становить більше чверті всього світового імпорту зернових. Основними зерновими культурами, які вирощують та споживають в країнах Північної Африки і Близького Сходу, є переважно пшениця, кукурудза і ячмінь.

Україна: експорт зерна 2004/2005 маркетинговий рік, тис. т

Місяць	Горох	Пшениця	Жито	Ячмінь	Овес	Кукурудза	Гречка	Просо
2004								
07	1	12,3	0	128,5	0	73,9	0,6	1,0
08	25	227,1	0	480	0	46,5	0,1	0,1
09	45,7	505,2	5,1	948,6	0	8,1	0,1	0,2
10	50,2	613,7	21,3	643	7,2	27,5	0,3	4,7
11	9,2	592,7	21,6	450,9	5,3	136,1	0,3	0,4
12	37,2	556,3	12,5	543,6	1	230,8	1	1,2
2005								
01	3,7	333,9	5,8	287,6	0	205,2	0,2	7,3
02	1,1	243,6	4,5	303,5	0,5	170,5	0,2	3,2
03	2,8	296,2	12,4	152,3	1,6	448,1	0,4	9,5
04	10,9	354,5	7,1	160,4	1,5	298,4	0,5	6,7
05	6,2	321,5	6,2	120,8	0	297,9	0,3	0,7
06	2,2	267,7	8,0	95,9	0	297,7	0,3	4,6
За сезон	201,2	4324,7	104,4	4315,2	17,2	2235,6	4,3	39,5

У 2005/2006 маркетинговому році імпорт пшениці в регіон збільшився на 1,6 млн. тонн, у той час як світовий імпорт знизився на 2,45 млн. тонн.

Регіон Північної Африки й Близького Сходу є важливим ринком збуту для українського зерна. У середньому за останні п'ять років Росія та Україна разом постачали в цей регіон близько 7 млн. тонн зерна щорічно, що становить близько половини всього експорту (співвідношення поставок становить приблизно 55 : 45 на користь Росії).

В останні роки при експорті зерна із країн у регіон почала складатися своєрідна кооперація. Росія обганяє Україну з експорту пшениці, насамперед, за рахунок активних поставок у Єгипет, у той же час в експорті ячменю спостерігається зворотна картина. При цьому, якщо говорити про експорт ячменю, то можна констатувати тенденцію переорієнтування російсько-українського

експорту саме на країни Північної Африки і Близького Сходу. Так, у 2005/2006 маркетинговому році Росія скерувала в цей регіон 91 % усього свого експорту ячменю, а Україна – 95 %. У середньому за останні п'ять років у регіональному імпорті ячменю на частку України та Росії доводилося 36 %, в цьому сезоні – 52 %.

Гірше складаються справи із пшеницею. У регіон постачаються значні обсяги північноамериканської, австралійської, французької, аргентинської пшениці, у той час як сукупна частка Росії та України в середньому за останні 5 років становить усього 11 % [3].

Незважаючи на наявність безлічі загальних рис, експортні сектори зернового ринку в Росії й Україні мають свої відмінні риси.

Так, в Україні основними гравцями-експортерами є представництва транснаціональних компаній, діяльність яких є відбиттям загальної політики ТНК. Їхніми перевагами є досвід роботи на ринку й масштаби діяльності. Невеликі компанії-експортери користуються принципом, що простіше продати товар усе тій самій транснаціональній компанії, яка за вже відпрацьованою схемою вивезе його, ніж працювати самостійно.

У Росії ж головне значення в структурі експорту зернових мають великі національні холдинги (здебільшого, диверсифіковані компанії із сировинним капіталом). Ці компанії відрізняються незалежною зовнішньоторговельною політикою, наявністю достатнього числа оборотних коштів.

До недоліків їх роботи варто зарахувати надмірне бажання диктувати умови покупцям. За словами деяких близькосхідних трейдерів, під час спілкування з великими російськими компаніями “іноді створюється враження, що вони торгують нафтою, а не пшеницею”.

Парадоксально в цьому разі те, що реалізація зерна в країни Північної Африки й Близького Сходу відбувається через транснаціональні (європейські й американські) компанії, а безпосередні продавці (російські, українські) залишаються на другому плані. І показовим є те, що на цьому етапі багато безпосередніх покупців зерна з вищевказаних країн самі намагаються тепер вийти на безпосередніх продавців.

Всупереч оптимістичним заявам вітчизняних політиків, необхідно визначити: незважаючи на величезний потенціал нашої участі в регіоні, українські трейдери на цей момент відрізняються нестабільною конкурентоспроможністю порівняно з іншими постачальниками зерна в регіон, такими як США, Франція та Австралія. Із комплексу причин виділимо основні.

Причини, які виникають на макрорівні. Приклад таких держав, як Франція або Австралія, свідчить про те, що сильні позиції зерна із цих країн на близькосхідному ринку є наслідком послідовної, широкомасштабної й зваженої державної політики, що реалізується через діяльність уповноважених організацій (AWB, Франсе Експор Серіаль).

Ці організації займаються просуванням зернових культур на світовому ринку і у перспективних регіонах. Україна не використовує широкого спектру нетарифних інструментів, яким користуються в усьому світі для просування зерна, а саме:

- пільгове кредитування експорту;
- субсидування;
- державне страхування експорту;
- податкові пільги експортерам.

Причини, які виникають на мікрорівні. Вітчизняні трейдери не мають підтримки, а їхня власна зовнішньоторговельна політика (на рівні компаній) не сприяє зміцненню конкурентних позицій українського зерна. Невеликий досвід роботи на світовому ринку, відсутність чіткої зовнішньоторговельної стратегії – характерні риси вітчизняного трейдера. На думку близькосхідних імпортерів, серед факторів, що гальмують співробітництво із українськими трейдерами зерна є:

- неготовність: працювати на умовах CIF (бажають на умовах FOB);
- вкладати інвестиції в (портову) інфраструктуру в країні призначення;
- цінова політика (арабські трейдери відзначають випадки, коли ціни на зернові з України перевищували рівень світових цін);
- якість продукції. Незадовільна якість вітчизняних зернових змушує трейдерів порушувати закони світового ринку, а саме: не надавати зразки продукції; готовність будувати довгострокові партнерські відносини.

Все перераховане є показником того, що багато компаній все ще не готові йти на тактичні поступки заради досягнення стратегічних цілей.

Висновки. Для досягнення конкурентоспроможності необхідно втілити цілий спектр заходів на різних рівнях.

Говорячи про шляхи вирішення вищенаведеного комплексу проблем, необхідно почати з мікрорівня – рівня кожної компанії, яка виходить на ринок регіону. Щоб бути конкурентоспроможними на ринку Північної Африки й Близького Сходу необхідно:

- здійснювати довгострокове планування освоєння перспективних регіонів і країн;
- впроваджувати ефективну систему управління на мікро-, макrorівнях;
- регулювання обсягів виробництва і збуту зерна. Структурна перебудова зернового виробництва, орієнтованого на попит, за рахунок збільшення дефіцитних видів зерна;

- формування і розвиток виробничої бази, яка забезпечує ефективність використання зерна. На українському ринку це повинно проходити на різних рівнях горизонтальних і вертикальних зв'язків, які дозволяють враховувати інтереси постачальників та споживачів зерна;

- удосконалювання міжрегіональних зв'язків з урахуванням специфіки регіонів (країн) і рівня розвитку зернових ринків. У зв'язку із цим зростає значення координації зв'язків з ввозу і вивозу зерна не тільки в межах України, але й з урахуванням формування ринку країн СНД, а також інтеграції України у світовий ринок. Акцент повинен бути зроблений на поглиблення спеціалізації регіонів для виробництва окремих видів зерна і формування логістичного ланцюга виробник – споживач [4].

1. Лукашевич. Глобалістика: Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. та виправл. – Львів: “Новий світ-2000”, 2005. – 440 с. 2. www.apk-inform.com. 3. Доклад начальника служби аналізу і стратегії служби маркетингу ІА “АПК-Інформ” С. Синьковскої в рамках VI Зернового Раунда (Сочи, 20–24 лютого 2005 г.). 4. Весник ВолГУ. Серія 3: Економіка. Екологія. – 1998. – № 3. – С. 152–154. 5. Лисовский К. Рынок зерновых: Казахстан VS Украина. 07.04.2006. 6. Bowersox D. J., Closs D.J. *Logistical Management / The Integrated Supply Chain Process*. The McGRAW-HILL Companies, inc. New York, 1996. 7. Логистика: Учеб. пособие / Под ред. Б.А. Аникина. – М.: ИНФРА-М, 2001. 8. Сергеев В.И., Кизим А.А., Эльяшевич П.А. Глобальные логистические системы. – СПб., 2001. 9. Чухрай Н.І. Інноваційна діяльність в Україні в контексті сучасних тенденцій розвитку світової економіки // *Маркетинг в Україні*. – 2000. – № 4 (специвипуск).